

3

Jaargang 1
maart 2010

Ruimte & Maatschappij

Vlaams-Nederlands tijdschrift
voor ruimtelijke vraagstukken

Versijnt driemaandelijks
in september, december, maart en juni

Garant

CORRESPONDENTIEADRES

E-mail: pascal.de.decker@skynet.be – Postadres: Sint-Denijslaan 293, 9000 Gent

HOOFDREDACTIE

Pascal De Decker, Hogeschool Gent en Hogeschool WenK Sint-Lucas Brussel/Gent

REDACTIE

- Marco Bontje, Afdeling Geografie, Planologie en Internationale Ontwikkelingsstudies, Universiteit van Amsterdam
- Edwin Buitelaar, Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag
- Hans Leinfelder, Afdeling Mobiliteit en Ruimtelijke Planning, Universiteit Gent, Universiteit Gent
- Maarten Loopmans, STeR²-Stedenbouw en Ruimtelijke Planning, Erasmus Hogeschool Brussel en Instituut voor Sociale en Economische Geografie, Katholieke Universiteit Leuven
- Tamara Metzke, Tilburgse School voor Politiek en Bestuur, Universiteit van Tilburg en Stad bv, Amsterdam
- Ton Notten, Vakgroep Agogiek, Vrije Universiteit Brussel en Kenniskring Opgroei in de Stad, Hogeschool Rotterdam
- Stijn Oosterlynck, Departement Architectuur, Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening, Katholieke Universiteit Leuven
- Ann Pisman, Afdeling Mobiliteit en Ruimtelijke Planning, Universiteit Gent, en Departement Ontwerpwetenschappen, Artesis Hogeschool Antwerpen
- Joris Voets, Instituut voor de Overheid, Katholieke Universiteit Leuven
- Bas Waterhout, Onderzoeksinstituut OTB, Technische Universiteit Delft

REDACTIERAAD

- George Allaert, Afdeling Mobiliteit en Ruimtelijke Planning, Universiteit Gent
- Eric Corijn, Cosmopolis, Vrije Universiteit Brussel
- Gert De Roo, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen
- Filip De Rynck, Departement Handelswetenschappen en Bestuurskunde, Hogeschool Gent
- Luc Goossens, OASes, Universiteit Antwerpen
- Maarten Hajer, Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag
- Hilde Heynen, Departement Architectuur, Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening, Katholieke Universiteit Leuven
- Arnoud Lagendijk, Sectie Geografie, Planologie en Milieumaatschappijwetenschappen, Radboud Universiteit Nijmegen
- Isabelle Loris, Departement Ruimtelijke Ordening, Wonen en Onroerend erfgoed, Ruimtelijke Planning, Vlaamse overheid
- Hans Mommaes, Leisure Studies, Tilburg University
- Sako Musterd, Afdeling Geografie, Planologie en Internationale Ontwikkelingsstudies, Universiteit van Amsterdam
- Hanna Lára Pálsdóttir, Directie Nationale Ruimtelijke Ordening, Ministerie van VROM
- Willem Salet, Afdeling Geografie, Planologie en Internationale Ontwikkelingsstudies, Universiteit van Amsterdam
- Tejo Spit, Departement Sociale Geografie en Planologie, Faculteit Geowetenschappen, Universiteit Utrecht
- Ann Verhetsel, Departement Transport en Ruimtelijke Economie, Universiteit Antwerpen
- Frank Witlox, Vakgroep Geografie, Universiteit Gent
- Wil Zonneveld, Onderzoeksinstituut OTB, Technische Universiteit Delft

RECHTEN

Garant-Uitgevers nv en de respectieve auteurs. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, microfilm of welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever. Redactie en uitgever zijn niet aansprakelijk voor de inhoud van de onder auteursnaam opgenomen artikelen of advertenties.

UITGEVER

Garant-Uitgevers nv – Verantwoordelijke uitgever: Haug Van Gompel
Somersstraat 13-15, B-2018 Antwerpen
Telefoon: 03-231 29 00, Fax: 03-233 26 59, info@garant.be, www.garant-uitgevers.be
Koninginnelaan 96, Postbus 960, NL-7301 BE Apeldoorn
Telefoon: 055-522 0625, Fax: 055-522 56 04, info@garant-uitgevers.nl, www.garant-uitgevers.nl

ABONNEMENTEN

- particulieren: € 49,-
- studenten: € 41,50
- groepen: € 41,50 (vanaf 5 abonnementen)
- instellingen: € 65,-

Deze prijzen zijn inclusief verzendkosten in Nederland/België, exclusief verzendkosten in andere landen. Abonneren kan door overschrijving van het toepasselijke bedrag op rekening 734-4291600-38 in België of rekening 42.61.07.333 in Nederland van Garant-Uitgevers nv met vermelding van: *Ruimte & Maatschappij* of door een bestelling te plaatsen en de rekening af te wachten. *Ruimte & Maatschappij* verschijnt viermaal per jaargang. Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan en gelden voor de lopende jaargang (n.l.v. de reeds verschenen nummers van die jaargang). Daarna wordt het abonnement stilzwijgend met een jaar verlengd. Opzeggingen moeten uiterlijk in augustus schriftelijk aan de uitgever worden meegedeeld.

LOSSE NUMMERS

Een los nummer kost € 19,- exclusief verzendkosten.

ISSN 2032-8427

Pro
bu

Sven D

Een m
omgev
zal toe
en sam
culture
zoals o
leving

De
gen in
matisc
enzove
een in
gaan e
ren als
voor d
pedag
sen a
ningsc
kindv
stadsk
prakti
omgev

* We
We
Sve

Open ruimte als publieke ruimte

Hans Leinfelder

In 1997 tekende het Vlaams parlement in de bindende bepalingen van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen de krijtlijnen uit voor de afbakening in gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen van 125.000 ha grote eenheden natuur en grote eenheden natuur in ontwikkeling, 750.000 ha agrarisch gebied, 10.000 ha bijkomend bosgebied en 150.000 ha natuurverwevingsgebied. Het duurde echter tot in 2000 voor er effectief een trein op de sporen werd gezet om deze bindende bepalingen uit te voeren, maar vandaag dondert er als het ware een verpletterende plannings-TGV doorheen de Vlaamse open ruimte. Op een vrij mechanistische manier werden en worden voor dertien buitengebiedregio's visies en operationele uitvoeringsprogramma's ontwikkeld. Intensieve overlegprocessen werden opgezet om hoger genoemde kwantitatieve opties zo snel mogelijk na te komen.

De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat in 2007 – uiteindelijk toch de tijdshorizont van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen uit 1997 – minder dan 1/3 van het beoogde bijkomende natuurgebied en slechts 1/5 van het beoogde bijkomende bosgebied via bestemmingswijzigingen in ruimtelijke plannen werden vertaald. Van de 56.000 ha 'op te offeren' agrarisch gebied was in 2007 maar een kwart naar een andere bestemming omgezet, terwijl wel meer dan de helft van het bestaande agrarisch gebied door middel van een nieuwe beleidstechniek werd 'herbevestigd'. Naar natuurverwevingsgebied in gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen is het met een vergrootglas zoeken.

Zonder twijfel lagen de ambities in 1997 te hoog, veel te hoog, zeker in verhouding tot het beperkte aantal medewerkers van de Afdeling Ruimtelijke Planning van het Departement Ruimtelijke Ordening, Wonen en Onroerend Erfgoed die op deze afbakening werd ingezet sinds 2000.

Een veel belangrijker pijnpunt is evenwel de enorme discrepantie tussen droom en werkelijkheid. De droom is in dit geval de in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen

beoogde simplistische opdeling van de open ruimte. De harde werkelijkheid is de grote complexiteit van de planningsvraagstukken in diezelfde open ruimte door de groeiende verweving van functies en activiteiten en door het toenemende aantal actoren die gebruik maken van en zeggenschap willen over die open ruimte. Het lukt gewoon niet meer ... het eenvoudig opdelen van of boedel scheiden in de Vlaamse open ruimte voor landbouw, natuur en bos. Deze functies en activiteiten zijn niet alleen onderling te zeer verweven. De 'infiltratie' van de open ruimte stedelijke functies en activiteiten in de residentiële, economische en recreatieve sfeer heeft, ondanks het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en ondanks (of dankzij) het decreet ruimtelijke ordening, de voorbije jaren niet meer opgehouden ... meer nog, de verstedelijking van het Vlaamse platteland lijkt zelfs jaar na jaar te versnellen.

In een kwantitatief verhaal, zoals dit van de afbakening van de gebieden van de natuurlijke en agrarische structuur uit het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen, is deze 'stille' verstedelijking van de open ruimte zoals 'vloeken in de kerk'. En ook dit gevloek wordt, om de parallel door te trekken, met de zachte mantel der liefde toege- dekt ... de feitelijke aanwezigheid en de opmars van stedelijke functies en activiteiten in de Vlaamse open ruimte worden door het Vlaamse ruimtelijkeplanningsbeleid in de meeste gevallen stilgezwegen, of genegeerd, waardoor deze verstedelijking net een vrijgeleide krijgt om zich willekeurig in de open ruimte voor te doen.

De overambitieuze afbakening van de gebieden van de natuurlijke en de agrarische structuur slaagt er, omwille van de combinatie van een moordende tijdsdruk en een ontzaglijke werklust, niet in om een kwalitatief toereikend antwoord te bieden op deze ontwikkelingen. Alle aandacht gaat naar het realiseren van de kwantitatieve doelstellingen voor landbouw, natuur en bos ... de ruimtelijke kwaliteit waarmee de andere, meer stedelijke ontwikkelingen moeten plaatsvinden in de open ruimte is voorlopig nog bijkomstig.

Deze vaststelling is de aanleiding voor de volgende drie artikels. Zij vormen een oproep voor een meer op ruimtelijke kwaliteit gerichte benadering van de Vlaamse open ruimte. Ze houden elk op zich als het ware een pleidooi voor een ruimtelijke planning die lak heeft aan cijfers die worden ingegeven door economische of ecologische motieven. Ze roepen daarentegen op tot een ruimtelijke planning die de maatschappelijke rol van de open ruimte in een verstedelijkend Vlaanderen prioritair stelt.

In een eerste artikel tracht Hans Leinfelder zijn doctoraat 'Open ruimte als publieke ruimte; dominante en alternatieve planningsdiscoursen ten aanzien van landbouw en open ruimte in een (Vlaamse) verstedelijkende context' uit 2007 samen te vatten. Een samenvatting van een omvangrijk boekwerk is sowieso altijd kort door de bocht, maar het artikel probeert toch de boodschap over te brengen dat de Vlaamse open

ruimte nood heeft aan een meer sociaal-cultureel geïnspireerd planningsdiscours als alternatief voor het momenteel in het beleid overwegende economische en ecologische planningsdiscours over landbouw en natuur.

Zijn artikel vormt een theoretische inleiding voor de presentatie van de eindwerken van twee Vlaamse landschapsarchitecten aan de Academie voor Bouwkunst in Amsterdam. Ann Meirlaen en Lieve Ooms zochten beide, na hun studies in landschaps- en tuinarchitectuur en landschapsontwikkeling in respectievelijk Melle en Vilvoorde, het hoge noorden op voor een masteropleiding in Landscape Architecture. Niet alleen bleek het achteraf met deze bijkomende opleiding gemakkelijker om professioneel aan de slag te geraken in Nederland, het bood tevens een in Vlaanderen ongekend programma waarin de klentoon minder op theorie ligt en meer op voortdurende discussie over eigen ontwerpen op verschillende schaalniveaus. Beide auteurs bekeken in het kader van hun eindwerk ieder een stuk van de Vlaamse open ruimte door een Nederlands gekleurde bril, volledig wars van enig Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen of andere remmende factor.

Lieve Ooms nam op haar beurt de bevolkingsprognose voor Loenhout-Wuustwezel als uitgangspunt en ging na hoe de nodige aangroei van woningen in de 'ruilverkavelde woestijn van de Noorderkempen' op een ruimtelijk-kwalitatieve manier kon worden opgevangen op de vrijkomende gronden van een landbouwersfamilie.

Ann Meirlaen onderzocht zo de potenties voor bewoning in de Vlaamse Ardennen, niet vanuit de traditionele idee van eenheidsworstverkavelingen aansluitend bij dorpen, maar vanuit de ruimtelijke kwaliteit die vanuit het gebied zelf wordt aangereikt.

Deze artikels vormen een illustratie van hoe 'open ruimte als publieke ruimte' als concept in twee gebieden specifiek kan worden geconcretiseerd. De verhalen zijn hierbij duidelijk verschillend, wat de nood aan gebiedsgericht maatwerk bevestigd toont. Opvallend genoeg zijn de twee studiegebieden gelegen in het 'echte' platteland in Vlaanderen. De gevalstudies duiden echter aan dat ook in deze op het eerste gezicht natuurlijke en/of landbouwregio's nu reeds kan en moet worden nagedacht hoe toekomstige stedelijke ruimteclaims ook daar op een ruimtelijk-kwalitatieve manier kunnen worden opgevangen, maar vooral ook hoe zij kunnen bijdragen tot de kwaliteitsverbetering van het bestaande landschap. In tegenstelling tot heel wat openruimtefragmenten in de Vlaamse Ruit waarvoor de oefening als het ware te laat komt, kunnen voor dergelijke plattelandsgebieden vooraf spelregels worden opgesteld over hoe, in de toekomst, een verregaande verweving van functies en activiteiten in de open ruimte zou moeten plaatsvinden.

BLIKOPENER

- Probleemkinderen in probleembuurtten? 1
Sven De Visscher

ARTIKEL

- Fragmentatie en structuur: Uitdagingen voor ruimtelijk
onderzoek en beleid 4
Wil Zonneveld

ESSAY

- Maritieme Ruimtelijke Planning 20
Charlotte Geldof & Nel Janssens

KATERN

- Open ruimte als publieke ruimte 40
Hans Leinfelder

- Naar een sociaal-cultureel planningsdiscours over de open
ruimte in een (Vlaamse) verstedelijkte context 43
Hans Leinfelder

- Heimwee naar het platteland 59
Lieve Ooms

- De tuin van Gent – als toekomst-/landschapvisie voor de
Vlaamse Ardennen 71
Ann Meirlaen